

2. A polgári leányiskola önálló ötosztályú intézet.

3. Szervezete és tanterve saját feladatához képest állapítandó meg.

4. E reformok létesüléséig is állítsanak a mai négyosztályú polgári leányiskolák mellé főző-konyhát és egyéb háztartási be-  
rendezéseket.

5. A tanerők megválasztásánál nemcsak a képesítés, hanem az egyéniség is irányadó legyen.

A részletek megállapítása már könnyű dolog; úgyszintén módját találni annak, hogy az arra való növendékek a polgári leányiskolából átléphessenek már a IV. osztályból a felsőbb leányiskolába vagy a nőgymnasiumba; az V-ből pedig a tanítónőképzőbe és egyéb szakiskolába. Azért evvel nem is fárasztom m. t. hallgatóim szíves figyelmét.

Legyen szabad befejezésül még csak annyit mondanom, hogy ezekben a reformokban látom én a polgári leányiskolák igaz föladatát, és ezektől várom az egész társadalom átalakulását, az általános jóllét és megelégedés bekövetkezését, főleg a középosztályban, mely korunkban legjobban meg van terhelve, s a melynek kiváló iskolája lesz majd a reformált polgári leányiskola. *Házias, munkás, takarékos, művelt és erkölcsös jó családanyák regenerálhatják testileg és erkölcsileg az egész társadalmat!*

Úgy legyen!

GYULAY BÉLA.

## A MŰVÉSZET A GYMNASIUMBAN.

### I.

Akadnak még elegenden, a kik a modern művészet egészséges voltát, nagyságát, sőt jogosultságát is tagadják; azt azonban mindenki kénytelen elismerni, hogy az új művészet mindenütt, a hova eljutott, úgyszólván lázas érdeklődést keltett és nagy közönséget teremtett. Ennek a közönségnek, mely élénken foglal az új művészet mellett vagy ellen állást, kifejlődik az érzéke régibb művészi alkotások iránt is; s a modern művészettel egyidejűleg a régibb művészi alkotásoknak ismerete és gyűjtése is föllendül. A művészet az emberek lelkében lassankint elfoglalja azt a helyet, mely

öt a múlt fénykoraitan megillette, a műveltségnek; az irodalommal egyrangú tényezőjévé válik, s mint ilyen kopogtat már az iskola ajtaján is.

Az Európa-szerte hullámozó mozgalom hozzánk is elhatott; nálunk is a modern művészet problémái adták az első lökést; a fölébredt érdeklődés üdvös hatását megéreztek a mi múzeumaink is, és végül mi is elérkeztünk a középiskolai művészeti oktatás kérdéséhez. A kérdés ebben a stádiumban már nem a modern művészet kérdése; az új művészet legbuzgóbb hívei sem kívánják, hogy ezt vigyék be az iskolába. (Nálunk igen. *Szerk.*) A modern művészet bizik a maga igazában és azt hiszi, hogy a kiknek lelkét a múlt idők nagy alkotásai fogékonnyá tették, azok az ő hatása elől sem zárkozhatnak el. Nevelésre a régibb művészi termékek alkalmasabbak; a múlt alkotásairól biztosabb az ítéletünk, s azok közül könnyebb kiválasztani a kitünőket és a jellemzőket. Az irodalomban is a múlt nagy alkotásaival foglalkozik az iskola; célját elérte, ha a növendékek ezeket értik s ha lelküket ezek fogékonnyá nevelték; a jelen irodalmát, művészetét úgy is elibük hozza az élet. Régi művészet és új művészet nem ellentétek; ez amannak nem ugyan majmolója, de az új viszonyok szerint változott folytatása. A modern művészet első irodalmi harczosai éppen a régi művészet ismerői, a múzeumi alkalmazottak és a művészettörténet művelői voltak; viszont a modern művészet most a régi művészetet segíti be a középiskolába.

A művészetnek a maga egészében való ismerete és értéke ma már a köztudat szerint hozzátartozik a műveltséghez; ebből az alaptól fakadtak az ismeretes miniszteri rendeletek és ebben kivétel nélkül megegyeznek azok a cikkek is, melyek ebből az alkalmából hirlapokban és folyóiratokban megjelentek. A művészi érzék nevelését mindenki szükségesnek tartja; de arra nézve már megoszlanak a vélemények, hogy magára vállalhatja-e ezt a feladatot a középiskola.

A középiskolai művészeti oktatás ellenzői vagy skeptikusai különösen a tanítás eredménytelenségétől és a nudításoktól félnek. Az bizonyos, hogy ideális eredményt nem fogunk elérni; de azt nem érjük el egyéb tárgyaknál sem. Az eddigi tapasztalatok szerint a művészeti oktatás a leányiskolákban meglehetősen eredménytelen; de itt valószínűleg a tanításban, és nem a tárgyban van a hiba. Viszont Franciaországban, az egyetlen országban, a hol

rendszeres művészeti oktatás van a középiskolákban, látszólag nagyon szép az eredmény; itt meg ezt az eredményt részben alkalmasint az iskolán kívül ható tényezők biztosítják. A mennyire előre látható, az építés tanítása igazán eredményes lehet, aránylag eredményesebb az irodalmi tanításnál; ellenben a szobrászatnál és képirásnál nem szabad sokat követelni. Egészben véve azonban annyit itt is el lehet majd érni, a mennyit a többi középiskolai tárgynál szoktak.

A nuditásoktól való félelem ellen is sok okot lehet fölhozni. A művészi oktatás gerince, azt hiszem, kell hogy az építészet legyen, s itt a mezítelenség kérdése természetesen számba se jön. A festészetben is sokkal kevesebb a nuditás, mint első pillanatra látszik; a nagy mestereket az ő teljességekben megismertethetjük a tanulókkal a nélkül, hogy egyetlen nuditásra is szükség volna. Megtehetjük ezt még Rubensszel is, az egyetlennel, a kinél ez iránt kétség merülhet fel.

Ideje volna leszámolni azzal az alaptalan fölfogással, mintha a festészet és a szobrászat fő tárgya a mezítelen szép test volna. Első pillanatra is kitetszik, hogy ez a középkori és a renaissance-szobrászatra nem áll, de nem áll a görög szobrászatra sem. A görög szobrászatban is határozottan a ruházott alakok túlnyomók; hogy ennyi nuditás jutott ránk, azt annak a római korszaknak köszönhetjük, melynek másolatai teszik emlékeink legnagyobb részét, s mely legszívesebben érzékingerlő testeket másolt.

De még különbséget kell tennünk nuditás és nem ruházott alakok között. A görög szobrok, különösen a férfiszobrok legnagyobb részénél nem maga a test, hanem annak mozgalma lesz bennünk tudatossá. A diskoszvetőt végigmagyarázhatjuk egész lábujja behajlásáig, a nélkül, hogy valakinek a szobor mezítelen volna felötlenék. A tulajdonképen való nuditás ott kezdődik, mikor maga a kép vagy szobor is tudatában van a mezítelenségének és maga-maga nézegetésével vagy takargatásával tesz rá figyelmessé. Ilyen azonban kevés van.

Valóságos, érzékes nuditást iskolában tárgyalni nem lehet, de nem is kell. Múzeumi kirándulásoknál ugyan elkerülhetetlen, hogy a fiúk hébe-korba illet ne lássanak; de az érzéki hatásnak épen a fölkelített művészi érzék a legjobb ellenszere, és különösen a fővárosi gyereket amúgy sem óvhatjuk meg nuditások elől. Ebből az egy okból az iskola nem mondhat le a művészeti oktatásról.

Művészi érzék nevelésére az otthon természetesen sokkal alkalmasabb. Tömeges oktatásnál a hangulati momentum rendszeren elvész, míg magánoktatásnál ez könnyen éreztethető. De ami viszonyaink között a művészi nevelést az otthonra bízni lehetetlen. Társadalmunknak művészeti képzettsége nincsen és vidéki városaink egyáltalán nem adnak módot a művészi érzék fejlesztésére. Még fővárosunk is nagyon szegény, különösen autochthon művészi emlékekben, melyeknek pedig nevelő erejük sokkal nagyobb, mint a különféle vidékekről ideszakadt és múzeumokba beraktározott műkincseknek. Ha azt akarjuk, hogy társadalmunknak legyen valaha művészi érzéke, akkor e föladat terhét nálunk okvetlenül az iskolának kell vállára vennie.

De ez a tanítás nem lehet rendszertelen, alkalomszerű. Komoly eredményt csak úgy érhetünk el, ha oktatásunk fokozatos, kerek és céltudatos lesz. Tisztába kell jönnünk a *céllal*, a mit el akarunk érni; pontosan meg kell állapítanunk az *anyagot*, a mit e cél elérésére a művészi termékek óriás tömegéből az iskolába bevigyünk; és végül meg kell állapodnunk a *módban*, a hogy ezt az anyagot az iskolában tárgyalni fogjuk. Ezen hármas munkában kell összefogniok mindazoknak, a kik jövő generációink művészi nevelését őszintén óhajtják.

## II.

Hazánk a művészet terén sokat mulasztott. Annyira elmaradtunk nyugati Európától, hogy a pótolni valók óriás tömegét most kettőzött munkára kényszerít. Hivatalos részről csakugyan rövid idő alatt sok történt ebben az irányban. Nagyarányú vételek és megrendelések iparkodtak elejét venni a művészi válságnak; a budapesti művészeti gyűjtemények nagyobb része újjá szerveztették; a vidéken múzeumok alapítását kezdeményezték: kiállításokkal és előadásokkal iparkodtak a közönség érdeklődését fölkelteni; tervbe vették az új művészgenerációk nevelésének reformját; és a középiskolákban is megkísérelték a művészeti oktatás meghonosítását. A társadalomban is keletkezett ilyen irányú mozgalom, de egyelőre csak nagyon szerény arányokban. Pedig hivatalos világnak és társadalomnak vállvetve kell dolgozniok, hogy a munkájuk igazán eredményes lehessen.

Mert sok és nehéz, a mire törekednünk kell. Új szellemet kell művészeink között teremteni: mélyebb törekvések és nagyobb alkotó vágy szellemét. Mai művészi termelésünk, az egyes kivételek daczára is nagyon szomorú; kis országokéval, Hollandiáéval, Belgiuméval, Dániáéval összehasonlítva is leverően sivár. Továbbá közönségünk művészi érzékét kell nevelnünk, hogy egyrészt közönségünk általános műveltségét emeljük, másrészt olyan publikumot szerezzünk művészetünknek, mely a rosszat elveti, a jónak és kiválónak pedig alkalmat ad az érvényesülésre. Ezzel nem vevőközönséget nevelünk ugyan, hanem csak egy ideális értelemben vett fogyasztó közönséget. De ennek a közönségnek a művészet igazán szükséglet lesz, és nem üres nagyúri passio, mint a vásárló közönség nagyobb részének. Ilyen publikum szükséges ahhoz, hogy a művészet nagygyá lehessen; mert csak az ilyen közönség biztosíthat a komoly és nagyot alkotó művésznak erkölcsi sikert. Ilyen publikuma volt a renaissancenak, mikor egy-egy új művészi alkotás az egész várost lázba hozta, s ilyen publikuma van ma Franciaországnak. Ezért a közönségért, ennek a közönségnek az elismeréséért és nem a megrendelő pénzéért alkot a művész nagyot. Csak ilyen ideális fogyasztó közönség nevelése tekinthető a középiskola föladatának.

Nem célja a gymnasiumnak, hogy szakembereket — a jelen esetben művészeket — neveljen; ép így nem lehet célja az, hogy a művészeknek vevőközönséget teremtsen. A közönség vevőkedve különben is úgyszólván kizárólag vagyoni helyzetétől függ. A gazdag angolok és francziák voltak mindig a művészi termékek legfőbb vásárlói; utóbbi időben azonban Németország rohamosan vagyonosodván, pár év óta Berlin is elsőrangú piaczczá vált. Pedig egyáltalán nem lehetne mondani, hogy Berlinben a művészi ízlés a képzőművészet dolgában) valami nagyon ki volna fejlődve. Vevőközönség szervezésére a legfőbb mód: társadalmi agitatio az arisztokratia és a pénzemberek körében.

A középiskolának egyéb céljai vannak; a középiskolának az a föladata, hogy növendékeinek nemes műveltséget adjon. A művészetet csupán azért veszi tárgyai közé, mert azt hiszi, hogy ez a műveltségnek elengedhetetlen kiegészítő része; hogy a kifejlesztett művészi érzék az egyes életét mélyebbé és nemesebbé teszi, és hogy a művészetnek a nemzet életében is fontos szerepe van. A középiskola tehát azt nézi, hogy mit kell művészet dolgában

minden művelt embertől megkívánnunk; és a kíváncsnak ezt a mennyiségét fogja növendékeivel közölni. A magyar középiskola ezt a kérdést még úgy módosítja, hogy mit kell minden művelt magyar embertől megkövetelnünk.

Minden igazán művelt embertől megkívánjuk, hogy a művészet legkiválóbb alkotásait ismerje; hogy tisztában legyen a művészet történeti fejlődésével, s ebbe a fejlődésbe a kevésbé fontos művészi emlékeket is bele tudja helyezni; végül hogy egy ilyen alkotással szembe kerülve, kiérezze abból a művészetet és megtalálja a biztos álláspontot, a melyből ezt a művet megítélheti. A középiskolának tehát kettős feladata lesz: először bizonyos *ismereteket* kell tanítványaival közölnie, másodszor bizonyos *képességet* kell bennök nevelnie. Meg kell ismertetnie növendékeivel a művészet történetének fő menetét, és jól meg kell őket barátkoztatnia a múlt legkiválóbb alkotásaival; továbbá képessé kell őket tennie arra, hogy a régi és a modern művészi alkotásokat megértsék és átérezzék. Az ismeretek nyújtása a feladat könnyebb, a képesség fejlesztése a nehezebb fele. Az ismeretek nyújtásánál csak az adandó anyag pontos kiválasztása a fő feladat; a képesség fejlesztésénél ellenben már a tanítás módszere fogja a döntő szerepet játszani.

### III.

Ha művészeti oktatásról beszélnek, művészetten rendszerint a képzőművészeteket értik. Nem gondolnak az irodalomra, melyre úgyszólván kiváló gondja van a középiskolának; nem a zenére, melynek iskolai tanítását technikai nehézségek úgyszólván lehetetlenné teszik. De azért a zenéről nem volna szabad megfeledkezni. Azok számára legalább, kik a zene technikai részét otthon sajátítják el, zenetörténeti cursust kellene adnia az iskolának, mert e tekintetben az otthon rendesen alig nyújt valamit.

Képzőművészetten, melynek iskolai tárgyalása most aktuális, a képírást, a szobrászatot és az építést szokták érteni. Valószínűleg mindenki beleegyezik abba is, hogy a művészi ipar is idetartozik. Már most az a kérdés, hogy ezekből mit és mennyit tanítsunk a középiskolában?

Úgy látszik, mintha általában a képírást kívánnák legbehatóbban tárgyalni, utána a szobrászatot, és legkevésbé az építésze-

tet. Ez természetes is. Modern ember a festészet iránt a legfogékonyabb, és az építészet hat rá legkevésbé. Korunk művészete is, míg a képirásban az örökeletű remekművek egész sorát teremtette meg, addig az építésben csak holt stílusok hideg utánzását vagy legjobb esetben tapogatódzó útkeresők félénk kísérleteit nyújtja. De ez csak azt mutatja, hogy korunknak épen építészeti ízlése a leggyöngébb és hogy ennek fejlesztésére van a legnagyobb szükség. A művészet történetében egész a mi korunkig az építészet fejlődése a leghatározottabb. Az egyes korokat az építészeti stílusok jellemzik legmarkansabbul és az egész művészettörténet rendszeren az építészet alapján osztja be és nevezi el korait. Az építészet a vezető művészet; a szobrászat és a képirás hosszú korszakokon át tőle függenek.

De ha korunknak nem volna is építészeti ízlésre szüksége, s ha, az építészet nem volna is olyan fontos, képirásnál és szobrászatnál hasonlíthatatlanul fontosabb, az iskolának *elsősorban mégis* építészetet kellene tanítania. Ezt nem lehet eléggé hangsúlyozni, mert ha az általános áramlat, a festészet dédelgetése győz, evvel az egy ténynyel az egész művészeti oktatás eredménye kockára van téve.

Az építészet története iskolai tárgyalásra kiválóan alkalmas. A szerkezet fejlődése benne a vörös fonal, és a szerkezetnek ez a fejlődése oly tisztán és határozottan tanítható, mint akár a matematika. Egy-egy szerkezeti lépés új korszakot szokott jelezni; és ezek a szerkezeti változások úgyszólván az egyetlen biztos útjelzők a művészetek hosszú és gyakran kúszt fejlődésében.

A míg valaki a szerkezettel nincs tisztában, addig az épületet igazában nem élvezheti, addig csak szervezetlen tömeget lát; de mihelyt világos lesz előtte a szerkezet, az érthetetlen tömeg eltűnik, helyét egymást tartó, egymást feszítő formák, egymásra ható erők foglalják el. Olyan ez, mintha egy idegen nyelvű mondat szavainak értelmét, vonatkozásait, grammatikáját megmagyarázzuk, s egyszerre kiviláglik a mondat tartalma is. Szobrászatban és festészetben nem ilyen világos és egyszerű a magyarázat; ott szavaink mindig a frázis határán járnak, s akármennyit magyarázunk, mindig marad vissza valami megmagyarázhatatlan. Az épületnél csak néhány konkrét, határozott fölvilágosítást kell adnunk, s már is utat nyitottunk a művészi erő hatásának.

Ez épület művészi hatásának tényezői a szerkezeten kívül

a szerkezet alkotta formák is. A *formák* kifejező ereje itt szintén sokkal biztosabban tárgyalható, mint a szobrászatnál és a festészetnél, és megértése mintegy előfeltétele a bonyolultabb emberi formák kellő értékelésének. A szerkezet és nagyrészt a formák is az értelem útján hatnak, s hatásuk ezért magyarázható meg olyan világosan.

Vannak az építészetnek aztán közvetlenül ható elemei is, ilyenek a tömegek és a belső tér. Ezeknek hatása pedig olyan általános, hogy nincs talán ember, a kire ne hatnának. Megmagyarázásuk nehéz volna, de nem is szükséges; elég rövid figyelmeztetéssel hatásukat tudatossá tenni.

Az építészeti hatás értelmi tényezőinek megmagyarázásával, érzelmi tényezőinek tudatossá tételével biztos művészi érzéknek vetjük alapját. Sőt merem állítani, hogy az építészet értéke nélkül biztos művészi érzék nem lehetséges. Növendékeinkre az egész művészeti tanításban az lesz a leggyümölcsözőbb, ha így átvezetjük őket az építészet történetén, főleg a szerkezetre támaszkodva, de tárgyalva a formák, tömegek, és a belső tér koronként való fejlődését és egymáshoz való viszonyát, arányát is.

Ez nem olyan nehéz és bonyolult, mint első pillanatra látszik. Mig a festészetben egyetlen mester megértetéséhez az alkotások egész sora kell, addig itt egész kort lehet egyetlen épülettel jellemezni. Hogy ez az iskola szempontjából milyen nagy előny, azt fölösleges fejtegetni. Jórészt ez az oka, hogy az egész építészet története nagyon alkalmas a heurísticus tanító módszerre. A tanulót nem zavarja meg a művészi alkotások nagy tömege; egyetlen épületet lát, s az olyan határozott és világos, hogy kellő útbaigazítás mellett maga olvashat le róla minden jellemzőt.

Magyar szempontból még egy ok szól az építészet alapvető szerepe mellett. Festészet és szobrászat történeténél bizony kevés szó eshetik magyar művészetről; az építészet történetét ellenben, ha akarjuk, a román stílustól kezdve akár hazai emlékeken is végigtaníthatjuk. S ha ezt nem tennők is, a magyar emlékeknek mindenesetre nagy szerep jutna tárgyalásunkban. Nemzeti szempontból ez nem kicsinylendő, különösen ha számba vesszük, hogy a művészi emlékek közül épen az épületek forrnak leginkább össze a történettel.

Az építészetnek ez a kiemelése azért nem jelenti azt, hogy a szobrászatot és az festészetet nagyon elhanyagoljuk. Különösen a

görög plasztika, határozott fejlődésével, a művészeti nevelésnek az építészet után legtermékenyebb tárgyává válhatik. A későbbi, különösen a renaissance-szobrászat már inkább egyes nagy egyéniségek tárgyalására lesz alkalmas.

Legnehezebb lesz a képirás beosztása a középiskolai oktatásba. Már maguk az alapfogalmak, a térnek síkban való ábrázolása, a perspectiva és a modellálás, a fény és árnyék elosztása, a színharmonia és a színhangolás olyan bonyolultak, hogy középiskolai tanításuk alig kecsegtet eredménnyel. A történeti fejlődés olyan sok szálú és olyan bonyolódott, hogy a föltüntetéséhez szükséges nevek és képek nagy tömege sok zavart fog teremteni. Egyes egyéniségek jellemzésén kívül a festészet talán inkább arra fog szolgálni, hogy megértesse a növendékekkel a nemzetek és vidékek egyéniségét; másrészt tárgyainak gazdagságánál fogva, mint vallásos, történeti, genre-, arczkép-, tájkép- és csendélet-festészet szemléltesse a tárgyak alkotta csoportokat. Hasznos lehet még a különböző technikák tárgyalása is.

Nem czélom ez alkalommal a kiválasztandó anyag pontos megbeszélése; erre a kérdés még nem elég érett. Csak még azt kell az eddigiekhez hozzáfűznöm, hogy a művészeti oktatásban a művészi iparról sem szabad megfeledkezni. Sok becses, az építészetel rokon tulajdonsága az oktatásban remélhetőleg nagyon jó szolgálatot fog tenni; és mellette szól az építészetnél említett magyar nemzeti szempont is.

#### IV.

Ha a középiskolai művészeti oktatás céljával és anyagával már tisztába jöttünk, még mindig hátra van az a kérdés, miképen osszuk be ezt az anyagot az iskolában és milyen módon tanítsuk. Legegyszerűbb és legsikeresebb volna a megoldás akkor, ha a művészet rendes tantárgy volna, bizonyos heti óraszámmal, esetleg mind a nyolcz osztályon keresztül; de minthogy ez egyelőre ábránd, meg kell alkudnunk a körülményekkel és meg kell próbálnunk a művészeti oktatást a tanterv keretén belül valószínűsíteni.

Minthogy a művészeti oktatásnál nemcsak egy csomó ismeret nyújtásáról, hanem képességek fejlesztéséről is van szó, tehát ennek a tanításnak hosszabb időre kell terjednie. Abban körül-

belül mindenki megegyezik, hogy legjobb, ha ez a művészeti nevelés az egész középiskolán végigvonul.

Az általános nézet az, hogy a művészi nevelés terhét főleg a szabadkézi rajztanítás vállalja magára. Ez a gondolat Németországból jött hozzánk, főleg Hirth és Lange munkái útján. Németországban pedig ez a követelés, tudatosan vagy öntudatlanul, a naturalista művészet és æsthetika hagyománya, mely szerint a művészet a természet hű és pontos másolása. Ezen fölfogás szerint a természet után való rajzolás művészet; és ezért követelnek művészeti oktatás czimén rajzoktatást.

Már az a tény, hogy a gymnasiumnak csak négy alsó osztályában rendes tárgy a rajz, teljesen alkalmatlanná teszi azt a művészeti oktatás czéljaira. Mint rendkívüli tárgy, a felső osztályokban a maga speciális föladatainak sem felel meg, nemhogy új föladatokat vállalhatna magára. Ellenben a rajz illetén szerepe ellen fölhangzó azon kifogás, hogy rajztanárainknak nincs meg a kellő művészeti képzettségök s így nem képesek erre a föladatra, — nem állja meg teljesen a helyét. Tudniillik többi tanárainknak sincs meg a kellő képzettségök; ezentúl pedig a rajztanárokat ép úgy kiképezhetjük, mint a többieket. Azonban a művészeti képzettségnek rajztanárainknál tapasztalt hiányából tanulhatunk valamit. A rajztanárok átlag a középiskola legkiválóbb rajzolóiból kerülnek ki; a mintarajziskolán töltött éveiket legnagyobbbrészt rajzolásra fordítják; senki sem tagadhatja, hogy nagyon jól rajzolnak, úgy classikus szobrok, mint természet után, — és művészeti képzettségök még sincsen. Hol van akkor a rajz művészi képző ereje? És milyen eredményt érhetnénk el a gymnasiumban, közepes rajzolókkal, még akkor is, ha a rajz kötelező tárgy volna mind a nyolcz osztályon keresztül?

Vegyük csak a dolgot közelebbről szemügyre. A művészeti képzettséghez kétféle dolog kell: bizonyos ismeretek és bizonyos képességek. Művészeti ismereteket a rajz csak akkor nyújthatna, ha a megismerendő művészeti alkotásokat lerajzolhatná. De erre nem képes.

Az épületekből csak egyes díszítő elemeket, egyes formákat tárgyalhat; a részleteknek, a csupán járulékos részleteknek ez az előtérbe tolása csak veszélyeztetheti az egésznek átértését. S ha végigrajzoltatjuk a fiúkkal az acanthustól a rococo stucco-virágjáig az összes építési stílusok díszítményeit, annak csupán úgy lesz

értelme és eredménye, ha a fiú, ettől a rajztól függetlenül, érti ezen stílusok lényegét. Ha ezt magukon a rajzórákön akarnók elérni, akkor a rajztanítás helyébe gerinczül egy művészettörténeti cursus lépne, a melylyel kapcsolatban mindig egyes megfelelő részleteket rajzoltatnánk. De ez a rajztanítást teljesen kiforgatná valójából. Pedig a rajztanításnak meg van a maga határozott célja, a mit a művészet kedvéért föl nem áldozhat. Az építészet tárgyalását pedig inkább oda kell beosztani, a hol az eredeti tárgy jellegét nem bontja meg, hanem ellenkezőleg ahhoz szervesen hozzásimul és azt kiegészíti, tehát, mint majd látni fogjuk: a történelemhez. Ép így vagyunk a szobrászattal és még rosszabbúl a festészettel. Festményt egyáltalán nem rajzoltathatunk le; a legtöbb a mit tehetünk, a művészek egyszerűbb és gondosabb rajzainak másoltatása. De egyuttal kérdés, hogy ajánlatos-e ez a sok másoltatás?

Rajzoltatás utján nyújtani a szükséges művészeti ismereteket, majdnem kivihetetlen; kérdés már most, vajjon a művészi érzék kifejlesztésére elégséges lesz-e a rajz? Erre a kérdésre is határozott nimmal kell felelnünk. Az építészet művészi hatású tényezői, különösen a szerkezet, és a belső tér, annyira különböznek a rajz ható elemeitől, hogy ezekkel amazt fejleszteni nem lehet. A rajz csak olyan mechanikus és nem művészi segédeszköze az építészetnek, mint a betűvetés a költészetnek. Sőt még az is kérdéses, vajjon a szobrok rajzoltatása növeli-e a plasztikai érzéket? Vajjon nem visz-e ellenkezőleg ferde irányba, mikor az anyagával és tömeg-elosztásával ható szoborban, főleg a festői kvalitásokat keresteti? A rajz természeténél fogva, a képirás iránt való érzék kifejlesztésére volna hivatva; ezen szerepének teljes betöltésében pedig technikai nehézségek akadályozzák meg. Bonyolultabb rajzok a gymnasiumban már alig érhetők el; színérzék fejlesztéséről, olajfestésről pedig szó sem lehet.

Van egy fok a rajzolási képességben, a mikor már «érzés kezd jönni a vonalakba». Ezt a fokot csak a tehetségese érheti el, és a középiskolában még azok sem. Pedig ezen a ponton kezdődik a művészet; és a mi ezen innen van, az egyszerű írás természetes jegyekkel. Ennek a rajzolásnak semmi köze a művészet lényegéhez; és a középiskola csak erre a rajzra oktathat. De azért nem kicsinylendő ez a rajz sem. Pontos látásra tanítja a szemet, biztos mozgásra a kezet; erre pedig minden művelt embernek szüksége

van. Ezért volnánk tantervrevízióink iránt minden kétséges újítása ellenére is hálásak, ha legalább a rajzoktatást a felső osztályokban is kötelezővé tudta volna tenni.

A rajztanítás iparkodjék saját föladatát — a kézügyesség és a pontos látás fejlesztését — betölteni, és ne vállalkozzék olyanra, a mi neki elérhetetlen. S most még azzal az egygyel kell tisztába jönnünk, hogy pontos látás és művészi látás nem ugyanaz. Elég arra utalnunk, hogy a képírás nem photographia, és a művészet tulajdonképen abban áll, a miben a kép eltér a photographiától. A rajzolni tudók, kiknek egyéb művészi képzettségük nincsen, mindig az ő egyetlen szempontjukból, a hűség szempontjából nézik a képeket és örökké elrajzolt részekre vadásznak. Pedig Rafael-től Boecklinig a nagy mesterek közül akárhány tele van rajzhibákkal, és ez mégis csöppet sem ártott nagyságuknak.

A művészeti nevelést a rajzra bízni nem lehet; de a töle független művészeti oktatásnak, mint kísérő, jó szolgálatokat tehet. Teheti ezt az egyes részletek pontos átrajzoltatásával; teszi ezt különböző technikák megismertetésével; továbbá megtanít becsülni azt a munkát, a mit egy-egy művészi alkotás kíván és a miről a laikusnak fogalma sincs.

A tulajdonképen való művészeti oktatást én a következőkép gondolom. A tanítás három fokozatra oszlik; az első fokon a gyermeket a művészi alkotások egy nagy körével ismertetjük meg, minden mélyebb vonatkozás nélkül. A tárgykör főleg építészet és művészi ipar, különös tekintettel hazai művekre. A második fokozat az alkotások egy más csoportját ölelné fel, de sorban fejlődésük szerint, különösen kulturhistoriai szempontokból. Főleg építészet, mellette képírás, szobrászat és művészi ipar. A harmadik fokozat föladata végre az egész eddig tárgyalt anyagot tisztán művészi szempontokból csoportosítani és összefoglalni.

Ez az Országos Köznevelési Tanácstól revideált tantervbe beosztva, ilyen képet adna:

### *I. fokozat.*

I. osztály. Földrajz közben: A különböző magyar vidékek parasztháza, szobaberendezése, viselete, háziipara.

II. osztály. Földrajz közben: Európa népeinek legjellemzősebb építkezési módjai. China, Japán, India és a primitív népek ipari készítményei.

III. és IV. osztály. Magyar történet közben : A magyar építészet és művészi ipar emlékei.

*II. fokozat.*

V. osztály. Történet közben : Főleg ó-kori építészet, szerkezeti magyarázatokkal ; mellette szobrászat és művészi ipar, kulturhistoriai szempontból.

VI. osztály. Történet közben : Középkori és renaissance-építészet, szerkezeti magyarázatokkal ; mellette szobrászat, képirás és művészi ipar, kulturhistoriai szempontból.

VII. osztály. Történet közben : Barokk, rococo és utánzó-építészet ; mellette szobrászat, képirás és művészi ipar, kulturhistoriai szempontból.

*III. fokozat.*

VIII. osztály. Rendkívüli órákban : A művészetek egész anyagának csoportosítása és összefoglalása tisztán művészeti szempontokból.

Ez volna a művészeti tanítás gerince ; ehhez járulnának, a hiányokat pótolni vagy a részleteket bővebben kidolgozni, a rajzon kívül egyéb tárgyak is.

V.

A művészeti tanításnak *szemléleten* kell alapulnia. Alapelve, hogy sohase beszéljünk olyan művészi alkotásról, melynek legalább képe nincs a gyerek előtt. A legjobb tanítási mód az, ha az illető kép nagy formában ott függ az egész osztály előtt, de kicsinyben egyúttal megvan külön minden fiúnak.

Ehhez természetesen szemléltető eszközök kellenek. Minden iskolának meg kell szereznie néhány épület modelljét, néhány gipszszobrot. A többi épületnél és szobornál aztán megteszik lehetőleg nagy alakú kép-reproductiók is. A tárgyalandó festményeket is lehetőleg nagy és jó reproductiókban kell megszerezni. Az ipari tárgyaknál szintén elégséges a jó photographia, vagy színes ábrázolás.

A fiúk számára osztályonként atlaszokat kell szerkeszteni, melyek a pontosan kiválasztandó művészi alkotásoknak jó reproductióit nyújtják. A mai technika ezeket már olcsón elő tudja.

állítani; elég Furtwängler és Urlichs négy márkás atlaszára utalnom.

A legdivatosabb iskolai szemléltető eszköz most a skioptikon. Két semesteren át volt alkalmam Berlinben a skioptikon rossz oldalait kitapasztalnom; Hermann Grimm maga is eleget figyelmeztetett rájuk. A skioptikon mutatóványyszerű volta eltereli a figyelmet a művészi momentumoktól; a hangulatos elmélyedést, művészi szemléletet már csak a szemidegek nagyfoku izgatásával is lehetetlenné teszi; az egymásután föl villanó képek nem hagynak nyomot az emlékezetben; képek összehasonlítására nem nyújt alkalmat; a méretek nagyítása, különösen a festményeknél, meghamisítja az eredeti benyomását; a szembántó fény és a vak árnyék minden művészi érzékű emberre kellemetlenül hat. Ehhez járulnak a kezelési nehézségek: az olcsóbb skioptikonoknál, a milyeneket a mi iskoláink beszerezhetnének, (a berlini 2000 márkába került) a képek homályossága, a diapositívek gyakori gyengesége és gyors romlása. Egyetemen és különösen népszerű előadásoknál, a hol nagyobb készületlen tömegnek adnak elő, tehet valami hasznót, de középiskolában, a hol atlaszt adhatunk minden fiú kezébe, föltétlenül mellőzendő. A művészi érzék fejlődésére káros tulajdonságain kívül, az örökös teremelsötétítés, vagy a képeknek az óra végére hagyása, problematikussá tehetné az óra eredményét.

Reproduktíonok és nem eredeti alkotásokon kell alapulnia a művészeti oktatásnak, mert igazi tanítás csak benn az iskolában képzelhető. Egyes esetekben, pl. helyi épületek tárgyalásánál ettől eltérhetünk ugyan, de ez nem változtat az elv általános értékén. Csak az iskolában van meg a kellő nyugalom ahhoz, hogy a tanítás egyenletes, pontos és minden fiúra kiható legyen. Csak itt lehet a figyelmet kellően összpontosítani és a tanítást igazán eredményessé tenni.

De az iskolában tárgyalt anyagot időnként eredeti alkotások szemléletével is ki kell egészíteni. Erre szolgálnak az építészeti séták és a múzeumlátogatások. Kellően előkészített osztálylyal ezek a tömeges kirándulások minden technikai nehézség ellenére is nagyon gyümölcsözők lehetnek. A fiúkat azonkívül is mindig kell figyelmeztetni, mit hol találhatnak, hogy maguk is elmenjenek az illető gyűjteménybe és egyedül is nézegessenek.

A művészeti oktatást természetesen csak a tanárképzés ilyen irányú reformja teszi lehetővé. A földrajz tanárának néprajzi, a

történelem tanárának alapos művészeti képzettségre kell szert tennie. Az összefoglaló cursus legjobban a poétika és az irodalom-történet tanárának felel meg. Ezeknek művészeti kiképzéséről az egyetem (illetőleg a tanárképző-intézet) tanulmányi rendjének kell gondoskodnia.

\*

Végigmentünk a művészeti oktatás legfőbb kérdésein: mért tanítsunk, mit tanítsunk és hogyan tanítsunk. Mindezeket a kérdéseket tisztán a középiskola, pontosabban a magyar gymnasium szempontjából tárgyaltam; és kérem mindazokat, a kik következtetéseimről ítéletet alkotnak maguknak, hogy ítélkezésüknél ezt a szempontot szem előtt ne téveszszék. A mi gymnasiumunk művelt közönséget nevel; művészek és műiparosok képzése nem az ő feladata. Művészek és műiparosok képzésének egész más irányban kell történnie s itt lép teljes jogaiba a rajz. És épen a viszonyok és célok különfélesége folytán nem szabad az angol Art-Schoolok rendszerét a mi gymnasiumunkra alkalmazni.

MELLER SIMON.

## A MŰVÉSZET SZEREPÉRŐL A TANÍTÁSBAN ÉS NEVELÉSBEN.\*

Mintegy negyven évvel ezelőtt, egy nagy lakoma végén, melyet az angol festő: Haydon adott volt, Keats költő, poharát magasan fentarva, azon ajánlatot tette, hogy Newton elítélésére igyanak. A jelenlevők nagy szemeket meresztettek, és Wordsworth magyarázatot kért, mielőtt ajkukhoz emelték volna poharukat. «Azért, felelé Keats, mert a prizma törvényeit feltalálva, véget vetett a szivárvány költészetének». — És csakugyan erre mindnyájan kiüríték poharaikat, Newton kárhoztatására.

Tény, hogy a tudomány napról-napra több tért foglal el korunkban, az egész művelt világban. De ez vajjon a művészi érzék, a költészet, a lélek ihlete és bámuló képességének rovására történik-e?

Bátran felelhetjük, hogy: *nem*. És azért nem, mert magának a művészi érzéknek alapja az emberi élet gyökereiben rejlik, avval össze

\* Fölolvasta a szerző a Magyar Pedagógiai Társaság 1899. évi február 18-án tartott ülésén.